

До спеціалізованої вченої ради Д 11.170.02

в Інституті економіко-правових досліджень

НАН України

ВІДГУК

офіційного опонента **Шаповалової О.В.** на дисертаційну роботу **Коверзнева Вадима Олександровича** «Господарсько-правове забезпечення кооперації в Україні», подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 – «Господарське право; господарсько-процесуальне право»

Актуальність теми дослідження

Свобода вибору організаційної форми господарювання передбачає наявність правових умов для функціонування їх різноманітності у межах суспільного господарського порядку. Для ефективної реалізації вибору на користь організації та здійснення господарювання на засадах кооперації необхідним є забезпечення належного законодавчого забезпечення діяльності кооперативних організації та конкурентоспроможності в умовах ринкової економіки.

Поділяю думку здобувача щодо обґрунтування вибору теми дослідження. Досвід економічно розвинених країн свідчить, що невід'ємною частиною соціально орієнтованої ринкової економіки виступає кооперація. В умовах, коли ринкові перетворення в Україні ще не набрали позитивного соціального змісту і супроводжуються високим рівнем безробіття, активне залучення до реального сектора економіки кооперативних організацій дозволить покращити стан вітчизняної економіки, створити додаткові робочі місця, сформувати соціально-побутову інфраструктуру населених пунктів.

Сучасна значимість наукових та прикладних результатів дисертаційної роботи Коверзнева Вадима Олександровича «Господарсько-правове

забезпечення кооперації в Україні» обумовлена наявністю недосконалого та суперечливого кооперативного законодавства. Цей фактор обмежує можливості щодо організації та здійснення господарювання на засадах кооперації, а, в окремих випадках, навіть перешкоджає розвитку вже існуючої системи кооперації України. У зв'язку з цим, пріоритетного значення набуває проблематика уніфікації кооперативного законодавства з метою створення передумов для усунення існуючих законодавчих перешкод в діяльності суб'єктів кооперативного сектора економіки.

У той же час нагальною є потреба у підвищенні якості правотворчої роботи, що має забезпечити розробку концептуально нових проектів нормативно-правових актів, спрямованих на підвищення ефективності кооперативної форми господарювання.

Вказані та інші проблемні аспекти господарсько-правового забезпечення умов для розвитку кооперації в Україні дотепер не знайшли комплексного висвітлення у науковій літературі.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до планів науково-дослідних робіт Інституту економіко-правових досліджень НАН України за темою «Модернізація господарського законодавства як передумова сталого розвитку України» (реєстраційний номер 0117U002308), в якій дисертант брав участь як співвиконавець і в межах якої досліджено господарсько-правове забезпечення кооперації в Україні, виявлено проблеми правотворчості та правозастосування в цій сфері та запропоновано шляхи їх вирішення.

Новизна результатів наукового дослідження

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що вперше в українському праві здійснено комплексне дослідження кооперації як соціально-економічного явища через призму науки господарського права, обґрунтовано теоретичні, методологічні та філософські основи формування

кооперативного права України, визначено теоретико-правові засади діяльності кооперативних організацій. Наукова новизна результатів дослідження полягає у наступному.

Уперше:

обґрунтовано, що правове регулювання кооперативних відносин здійснюється нормами кооперативного законодавства України як зовнішньою формою виразу кооперативного права, яке є підгалуззю господарського права, а також аргументовано наявність функціональних міжгалузевих зв'язків з іншими галузями законодавства та права, які мають допоміжний (доповнювальний) характер, справляючи вплив на похідні відносини, що випливають із здійснення кооперативними організаціями господарської діяльності;

доводиться, що філософсько-аксіологічним підґрунтям формування норм кооперативного права, яке базується на теорії позитивного права, є моральність, справедливість і дієвість, а також узгодження приватних інтересів окремих членів кооперативних організацій з публічними інтересами територіальних громад;

запропоновано кооперативні принципи розглядати як комплекс спеціальних положень, які, ґрунтуючись на загальних принципах господарського права, визначають мету створення, основоположні засади здійснення кооперативними організаціями господарської діяльності, порядок організації внутрішньокооперативних відносин та органічне поєднання приватних інтересів членів кооперативних організацій з публічними інтересами територіальної громади;

доведено, що саморегулівна функція кооперативних організацій базується на поєднанні інтересів кооперативних організацій та їхніх членів з публічними інтересами держави та територіальної громади і проявляється в здатності кооперативних організацій усіх рівнів самостійно вирішувати основні завдання господарської діяльності в межах, встановлених законодавством;

доводиться, що особливий правовий режим неподільного (резервного) фонду полягає у встановленні законодавчими актами обмежень правомочності власника щодо використання майна неподільного фонду і прямого обов'язку забезпечити його повне збереження навіть у разі ліквідації кооперативної організації;

запропоновано ввести нову правову категорію, що характеризує правовий режим неподільного (резервного) фонду, а саме право кооперативного управління, під яким слід розуміти право кооперативної організації на володіння та користування майном неподільного (резервного) фонду під час здійснення господарської діяльності в межах, визначених кооперативним законодавством України та статутом кооперативної організації;

обґрунтовано положення про доцільність нормативного закріплення нової правової конструкції – «державно-кооперативне партнерство», яким слід вважати тривале (від 5 років) співробітництво кооперативних організацій з органами державної влади і органами місцевого самоврядування, що базується на договорі і спрямоване на реалізацію спільних соціально-економічних проектів з метою задоволення суспільних інтересів, з одного боку, а також інтересів кооперативної організації – з іншого боку.

Дійсно удосконалено положення щодо:

конкретизації дискреційних повноважень кооперативних об'єднань у сфері саморегульованої діяльності шляхом нормативного закріплення положення про те, що кооперативні об'єднання як саморегульовані організації мають право: здійснювати методичне забезпечення діяльності своїх членів; забезпечувати професійну підготовку та перепідготовку фахівців, що працюють в кооперативних організаціях; розробляти і впроваджувати правила поведінки членів кооперативних організацій; здійснювати інші функції відповідно до їх статуту;

підвищення ролі трудових колективів у вирішенні питань

господарської діяльності кооперативних організацій шляхом встановлення правової норми про участь трудового колективу, що складається з найманих працівників, в обговоренні та прийнятті органами управління кооперативної організації рішень із соціально-економічних питань, що стосуються її діяльності;

порядку створення кооперативних організацій із обґрунтуванням пропозиції щодо встановлення правової норми про те, що: 1) засновниками обслуговуючого кооперативу можуть бути громадяни України, іноземці та особи без громадянства, а також юридичні особи, зареєстровані в Україні; 2) засновниками виробничого сільськогосподарського кооперативу можуть бути лише фізичні особи, незалежно від їх громадянства;

правових засад відповідальності членів кооперативів із обґрунтуванням пропозиції про нормативне закріплення положення про відповідальність членів по зобов'язаннях кооперативу, що виникли до набуття ними членства;

системи виконавчих органів кооперативів із обґрунтуванням пропозиції про нормативне закріплення положення щодо обмеження права правління кооперативу наймати виконавчого директора для оперативного управління діяльністю кооперативу, що сприятиме спрощенню системи виконавчих органів кооперативу та усуватиме конкуренцію між ними.

Дістали подальшого розвитку положення щодо:

визначення поняття «кооперація», яке пропонується розглядати у вузькому (1) та широкому (2) значеннях, зокрема, як (1) система кооперативних організацій, створених з метою задоволення соціальних, економічних і культурних потреб її членів, а також як (2) форма економічної співпраці господарських організацій, які не належать до кооперативних, з іншими учасниками відносин у сфері господарювання задля досягнення певної економічної мети;

періодизації історії становлення та розвитку кооперації в Україні з виявленням притаманних на кожному етапі особливостей розвитку кооперативного законодавства та аргументуванням об'єктивно існуючої

потреби у систематизації норм кооперативного права шляхом їх інкорпорації до змісту ГК України;

джерел кооперативного права з віднесенням національних судових рішень до категорії вторинних (допоміжних) джерел, які покликані заповнювати прогалини кооперативного законодавства, усувати наявні в ньому суперечності, забезпечуючи гармонійний розвиток кооперативних відносин;

стадій механізму правового регулювання відносин кооперації з виділенням наступних: 1) стадії правової регламентації кооперативних відносин; 2) стадії виникнення прав і обов'язків у суб'єктів кооперативних відносин; 3) стадії реалізації ними своїх прав і обов'язків; 4) стадії захисту порушених прав суб'єктів кооперативних відносин (у межах охоронних правовідносин);

систематизації кооперативного законодавства України з обґрунтуванням пропозиції про пріоритетність інкорпорації спеціальних законодавчих актів у сфері правового регулювання кооперації до ГК України шляхом виділення у межах глави 10 параграфу 1 «Кооперація»;

ознак кооперативних організацій шляхом виділення тих, що забезпечують їх кооперативну ідентичність, а саме: 1) господарську; 2) соціальну; 3) корпоративну; 4) статутну; 5) членську; 6) майнову; 7) системну; 8) структурну;

видової належності кооперативної власності з обґрунтуванням пропозиції про поширення на неї правового режиму публічної власності, що зумовлено особливим правовим режимом майна (неподільного (резервного) фонду) кооперативної організації та специфікою здійснення управління таким майном;

кооперативних внутрішньогосподарських відносин із обґрунтуванням пропозиції про виділення групи внутрішньокооперативних інформаційнокоординаційних відносин, які виникають між членами кооперативу як суб'єктами організаційно-господарських повноважень і

органами управління та органами контролю кооперативної організації, у межах яких реалізується дорадчо-інформативна і контрольно-розпорядчі функції;

розмежування господарської та адміністративної судових юрисдикцій при вирішенні спорів за участю кооперативних організацій та органів владних повноважень із відзначенням того, що головним критерієм повинен бути не суб'єктний склад учасників спірних правовідносин, а предмет спору та зміст спірних правовідносин.

Достовірність та обґрунтованість результатів дослідження

В цілому, аналіз дисертації свідчить, що отримані автором результати слід визнавати такими, що несуть наукову новизну, мають певне теоретичне і практичне значення, поставлена мета досягнута, а завдання дослідження виконані.

При написанні дисертаційного дослідження автором використана значна кількість літературних та нормативно-правових джерел. Проведено ґрунтовний аналіз теоретичних джерел та судової практики. Логічність й об'єктивність викладення матеріалу, аргументованість та фундаментальність суджень дисертанта дозволяє вважати обґрунтованими результати його дослідження.

Основні висновки дисертаційного дослідження було обговорено на науково-практичних конференціях, зокрема, на: Міжнародній юридичній науково-практичній Інтернет-конференції «Публічне і приватне право: проблеми методології, теорії та практики» (Київ, 2013); III Всеукраїнській науково-практичній конференції «Економіко-правові виклики 2014 року» (Львів, 2013); науково-практичній конференції «Теоретико-прикладні засади правової науки: сучасний вимір» (Запоріжжя, 2014); I Міжнародній науково-практичній конференції «Ukraine – EU. Modern technology, business and law» (Кошице, 2015); II Міжнародній науковопрактичній конференції «Ukraine –

EU. Modern technology, business and law» (Кошице, 2016); Міжнародній науково-практичній конференції «Розвиток кооперативного руху в Україні» (Київ, 2016); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні завдання та напрями розвитку юридичної науки у XXI столітті» (Львів, 2016); Міжнародній науково-практичній конференції «Conceptul de dezvoltare a statului de drept in Moldova și Ucraina in contextul proceselor de eurointegrare» (Кишинів, 2016); III Міжнародній науково-практичній конференції «Ukraine – EU. Modern technology, business and law» (Кошице, 2017).

Зміст дисертації та автореферату характеризується логічністю й об'єктивністю викладення матеріалу, аргументованістю та фундаментальністю суджень дисертанта. В цілому, аналіз дисертації дозволяє визнати її самостійною, завершеною науковою роботою. Дисертація складається з титульного аркушу; анотації, викладеної українською та англійською мовами; змісту; основної частини, що включає: вступ, 4 розділи і 19 підрозділів, висновки; списку використаних джерел із 472 найменувань і 8 додатків. Загальний обсяг основної частини дисертації 347 аркушів комп'ютерного тексту, що дорівнює 16.38 авторських аркушів.

Дисертація відповідає профілю спеціальності 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів

Викладені в роботі положення можуть скласти підґрунтя для істотного оновлення господарсько-правової доктрини про кооперацію та інтенсифікації теоретикоприкладних досліджень правового регулювання діяльності кооперативних організацій.

Висновки, пропозиції і рекомендації можуть бути використані у науководослідній та навчальній сферах, законотворчому процесі та у сфері правозастосування.

Положення дисертації використовуються у навчальному процесі у

Чернігівському національному технологічному університеті при викладанні дисципліни «Господарське право» (довідка від 29.08.2017 р. № 101/10-1613). Запропоновані наукові висновки щодо напрямів удосконалення кооперативного законодавства України прийняті Верховною Радою України до використання у законотворчій діяльності (довідка від 05.09.2017 р. № 621). Результати дисертаційного дослідження отримали практичне впровадження у діяльності Господарського суду Чернігівської області та Чернігівського окружного адміністративного суду при визначенні юрисдикції спорів за участю кооперативних організацій з одного боку і органів державної влади та органів місцевого самоврядування – з іншого (довідки від 28.08.2017 р. № 01-08/1231/17 та від 28.08.2017 р. № 03-07/12133/17).

Положення дисертації щодо окремих питань організації діяльності кооперативних організацій використано Чернігівською облспоживспількою та Об'єднанням житлово-будівельних кооперативів міста Чернігова при розробці локальних актів внутрішньо-кооперативного управління (довідки від 04.09.2017 р. № 01/65 та від 25.08.2017 р. № 1-07/695).

Зауваження щодо форми та змісту дисертації

1. Мене не переконало, як положення першого рівня новизни те, що автором встановлено «...предмет кооперативного права : 1) відносини, пов'язані зі створенням кооперативної організації; 2) відносини членства в кооперативній організації та управління нею; 3) внутрішньо-кооперативні відносини власності; 4) відносини, пов'язані з відповідальністю членів кооперативної організації; 5) відносини, що виникають між кооперативними організаціями; 6) відносини, пов'язані з припиненням кооперативної організації» (с.4). Навчальні програми та підручники з кооперативного права по суті вибудовують матеріал для вивчення за подібною структурою предмета.

2. Наступне зауваження. Не досить коректно сформульовано окремі запропоновані інститути, які автор виділяє у структурі кооперативного права. Зокрема, інститут правового режиму майна кооперативних організацій (с.4). У літературі висловлюється точка зору, що елементами правової нормативності, окрім правових норм, слід вважати правові режими. Наприклад, Богуцький П. Правовий режим: методологічні рівні дослідження // Право України. — 2013. — № 1–2. — С. 317–322. Я не розділяю зазначену позицію. Поняття предмету правового регулювання є усталеним у науці господарського права. Тому варто детальніше розглядати зміст та складові елементи кооперативного права.

3. На с.6 автореферату заявляється про *удосконалення положення щодо*: «основних принципів діяльності кооперативних організацій України із обґрунтуванням пропозиції про доцільність введення у вітчизняне законодавство трьох додаткових кооперативних принципів: 1) навчання, підвищення кваліфікації, інформація; 2) співпраця між кооперативами; 3) турбота про громаду». Маю зауваження щодо розкриття змісту двох кооперативних принципів: «... інформація» та «турбота про громаду».

4. На с.7 автореферату автор стверджує, що наукова класифікація кооперативних організацій за критерієм організаційної форми господарської діяльності із здійсненням їх внутрішнього поділу у залежності від мети створення та напрямів господарської діяльності дістала подальшого розвитку.

На с. 182-183 дисертації він наводить класифікацію, яка містить елементи легальної класифікації кооперативних організацій та елементи класифікації інших науковців. Докладно цитую текст дисертації.

«Класичні кооперативи, організації кооперативного типу, об'єднання кооперативів, об'єднання організацій кооперативного типу. У свою чергу:

1) класичні кооперативи поділяються:

а) в залежності від завдань і характеру діяльності – на виробничі, обслуговуючі та споживчі;

б) за напрямом основної діяльності – на сільськогосподарські, житлово-будівельні, садово-городні, гаражні, торгово-закупівельні, переробні, збутові, постачальні транспортні, освітні, туристичні, медичні тощо;

2) об'єднання кооперативів поділяються на: об'єднання з місцевим статусом (сільські, селищні, міські, що є об'єднаннями першого рівня) об'єднання з територіальним статусом (районні, обласні, що є об'єднаннями другого рівня), об'єднання з республіканським статусом (об'єднання третього рівня);

3) організації кооперативного типу поділяються на: кредитні спілки, кооперативні банки;

4) об'єднання організацій кооперативного типу поділяються на: об'єднання кредитних спілок (місцеві асоціації, всеукраїнські асоціації), об'єднання кооперативних банків (центрального кооперативного банку)».

Хотілося б почути детальне уточнення, які саме положення класифікації покращені завдяки розробкам Коверзнева В.О.

Звичайно, висловлені зауваження не змінюють загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи.

Загальний висновок по дисертації

Викладені зауваження спрямовані на покращення результатів подальшого дослідження поставленої проблеми і суттєво не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації В.О. Коверзнева «Господарсько-правове забезпечення кооперації в Україні», яка характеризується достатнім теоретичним рівнем. Дисертація являє собою науково-дослідну працю, що за своїм змістом, науковими результатами, методологією дослідження, актуальністю та новизною є реальним внеском у розвиток науки господарського права. В дисертації містяться нові науково обґрунтовані завдання та здобутки, що мають істотне значення для науки господарського права.

Дисертація Коверзнева В.О. «Господарсько-правове забезпечення кооперації в Україні» відповідає спеціальності 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право. Автореферат дисертації та основні положення дисертації ідентичні за змістом. Оформлення дисертації та автореферату в основному відповідають кваліфікаційним вимогам, які пред'являються до дисертаційних робіт. Публікації автора у достатній кількості вміщено у виданнях, визначених фаховими для оприлюднення положень дисертацій.

Дисертаційне дослідження В.О. Коверзнева «Господарсько-правове забезпечення кооперації в Україні» виконане на належному науковому рівні, відповідає вимогам «Порядку присудження наукових ступенів та присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», а його автор – Вадим Олександрович Коверзнев – заслуговує присудження йому наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 – господарське право; господарсько-процесуальне право.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
зав. кафедрою господарського права,
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля

О.В. Шаповалова

Підпис О.В. Шаповалової засвідчую:
/Начальник відділу кадрів
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля

Л.М. Літвінова